17. Söz & 26. Lem'a:

- insanın sağ, sol, ön, arka, alt, üst olmak üzere altı ciheti (cihât-ı sitte) vardır.

- Felsefe → herşeyi çirkin, korkunç gösteren siyah bir gözlüktür.
- İman ise → herşeyi güzel, ünsiyetli gösteren şeffaf, berrak, nuranî bir gözlüktür.

17. Söz & 2. Şua:

- Tevekkülsüz,
- gafletle,
- iktidar
- ve ihtiyarıma dayanıp

derdime derman aramak için (cihât-ı sitte denilen) altı cihete istimdatkârâne baktım;

- hiç bir teselli,
- bir medet göremedim,
- derdime derman bulamadım
- elîm ve hazîn haller,
- hadsiz muzır şeylerin tehâcümâtını gördüm.

Ünsiyet ve teslli arıyor
Altı cihetten dehşet ve vahşet aldı,
karanlık ve mu'yusiyet içinde çırpınıyor, perişan
hiç bir teselli, bir medet göremedim..

çünkü

- nazar-ı gafletle bakıyor

Nokta-i istinad (kuvvet) ve silah-ı müdafa (nur) gerek

- Hadsiz düşman
- ve hesapsız muzır şeyler
- ve zulmetler var

Elimde cüz-i ihtiyariden başka hiçbir şey yok

- Dayanıp, mukabele edemiyor

25.Söz-Emirdağ Çiçeği:

nazar-ı gaflet ve dalâlette

- vahşetli
- ve dehşetli bir ademistan
- ve elîm
- ve mahvolmuş bir mezaristan olan

bütün geçmiş zaman
ve ölmüş karnlar
ve asırlar..

- Birden sırr-ı tevhid imdadıma yetişti, perdeyi açtı, hakikat-i halin yüzünü gösterdi.
- Kur'an-ı Mu'cizül-Beyanın semasında parlayan → iman nurları imdadına yetişiyor
  → Altı ciheti tenvir edip ışıklandırıyor
- Sırr-ı tevhid → imdadıma yetişti,
  → perdeyi açtı,
  → hakikat-i halin yüzünü gösterdi. (2. Şua, 3. Meyve)
- Öyle ki görülen o vahşet ve karanlık 100 kat olsa bile o nur kafi ve vafi olur
  O dehşetleri → teselliye
  O vahşetleri → ünsiyete çevirdi
  Derde derman ve merhem oluyor
- Sırr-ı tevhidle o kadar nuranîdir ki, göz kamaştırıyor..
  Sürur ve şükürden başka bir tesir, bir keyfiyet vermediklerini gördüm. (2. Şua)
- İman → sureti yırttı (hakikati gösterdi)
  → nazar-ı gafleti kırıyor
- sırr-ı iman & sırr-ı Kur'an & nur-u Kur'an
  → biaynilyakîn, bihakkılyakîn, biilmilyakîn, bilmüşahede görüş veriyor

ÇÜNKÜ;

(bir halet-i ruhiye ve seyhat-i vaka-i kalbiye-i hayaliye (29.Mektup))

GEÇMİŞ, zaman-ı mâzi, sağ cihet, dünkü gün

Ecdadımın MEZAR-ıekberi (kıyameti kopmuş, altı üstüne çevrilmiş, karanlıklı, korkunç, büyük bir mezaristan) Pederimin kabri, adem-âlûd bir zulümat , teselli vermedi, pek büyük bir dehşet, vahşet, meyusiyet verdi

iman (kalb gözüne) biaynilyakîn, bihakkılyakîn gösterir (ünsiyetli bir meclis-i münevver ve bir mecma-ı ahbap olduğunu..can telefi yoktur. Mürettebatı, sâkinleri daha güzel, nuranî bir âleme nakledilmiş, o kabirler, çukurlar da, nuranî bir âleme girmek için kazılan yeraltı tünelleri olduğunu) vahşet değil , ünsiyet verir

AŞAĞISI, Alt cihet, arz âlemi, toprak

küre-i arz: başıboş, yularsız, şemsin etrafında serseri gezen bir hayvan veya tahtası kırık, kaptansız bir kayık vahşetli bir karanlık, dehşete, telâşa düşer, derman vermedi, elîm ve hazîn haller

sırr-ı imanla gösterdi (arzın Rahmânî bir sefine olup, Allah'ın kumandası altında bütün me'külât, meşrubat, melbûsatıyla beraber, nev-i beşeri tenezzüh için şemsin etrafında gezdiren bir sefine..toprak, rahmet kapısı (saadet-i ebediyenin) ve Cennet salonunun perdesi olduğunu olduğunu), ünsiyet ve muhabbet edecektir

İSTİKBAL, müstakbel, gelecek zaman, sol cihet, yarınki gün

benim KABRİM (çürütecek, yılan ve akreplere yedirip imha edecek, zulümatlı, korkunç, büyük bir kabir) emsalimin ve nesl-i âtinin bir KABR-İ EKBERİ, bir karanlık, gayet fırtınalı ve tesadüfe bağlı bir vahşetgâh, derman bulamadım, ünsiyet vermedi, vahşet verdi, hayır göremedim

iman & huzur-u iman biilmilyakîn gösterir (sevimli saadet saraylarında (cennetin bağlarındaki) bir davet-i Rahmâniye, bir ziyafet-i Rahmâniye meclisi.. Cenâb-ı Hakkın, Hâlık, Rahmân, Rahîmin insanlara ihzar ettiği çeşit çeşit nefis, leziz, me'külât ve meşrubata zarf olan bir mâide ve bir sofra-i Rahmânî olduğunu)

ÖN cihet, ileri

kabir kapısı ve ebede giden cadde, teessüründen çıldıracak bir hale getirir

iman tam kanaat verecek bir derecede gösterir (yayladan bir yaylaya bir intikaldir / hizmet çiftliğinden ücret dairesine / zahmetler memleketinden rahmetler memleketine göç, adem âlemi değil, alem-i nur kapısı, saadet-i ebediye yolu, derdime derman olur, merhem olur, memnuniyetle karşılar (nuranî âlemlere giden yol kabirden geçer ve en büyük saadetler büyük ve acı felâketlerin neticesidir.)

HAZIR GÜN, Hazır Zaman

TABUT, Hareket-i mezbuhânede olan cismimin cenazesini taşıyor

iman bilmüşahede gösterir (uhrevî bir ticaretgâh dükkânı ve şâşaalı bir misafirhane-i Rahmânîsuretinde olduğunu)

YUKARISI, Üst cihet, semâvât ciheti, şecere-i ömrümün başı

Benim cenazem, Hadsiz büyük, geniş, hâli, boş, dehşet, hayret zulümatı büyük bir dehşete, vahşete, korkuya mâruz, meyus olup başımı eğdim

nur-u iman biilmilyakîn gösterir (o garip, acip manevranın bir kumandanın emri ile nezareti altında yapıldığı gibi, semâvât âlemini tezyin eden ve o yıldızların bize de ziyadar kandiller şeklinde olduklarını... ebedî hayata mazhar ve ebedî saadete namzet olan ruhumun eskimiş yuvasından yıldızlarda (makamât-ı âliyeye) gezmek için çıktığını)

ARKA cihet, geride gelenler

«nereden nereye gidiyorlar ve niçin dünya memleketine gelmişlerdir» Suali hiçlikte, yokluk karanlığında yuvarlanan dünyan derdime merhem olmadı, vahşet ve dehşet zehirini ilave etti, hayır görmedim, hayret ve tereddüt azabı

Nur-u iman sırr-ı Kur'ân'la gösterdi (o zulümatta yuvarlanan dünyayı, vazifesi bitmiş, mânâsını ifade etmiş, neticelerini kendine bedel vücutta bırakmış mektubât-ı Samedâniye ve sahâif-i nukuş-u Sübhâniye olduğunu..insanların kâinat sergisinde teşhir edilen garip, acip kudretin mu'cizelerini görmek ve mütalâa etmek için Sultan-ı Ezelî tarafından gönderilmiş mütalâacı olduklarını)

24. mektup, 1. makam-3. remiz:

İşte, her mü'min, derecesine göre,

- nur-u Kur'ân
- ve sırr-ı iman ile,

bütün mevcudatın

- saadetleriyle
- ve bekâlarıyla
- ve hiçlikten kurtulmalarıyla
- ve kıymettar mektubat-ı Rabbâniye olmalarıyla mes'ut olabilir
- ve dünya kadar bir nur kazanabilir.

Herkes derecesine göre bu nurdan istifade eder.

Eğer ehl-i dalâlet ise,

- kendi elemiyle beraber,
- bütün mevcudatın helâketiyle
- ve fenâsıyla
- ve zâhirî idamlarıyla,
- zîruh ise âlâmlarıyla, müteellim olur.

Yani, onun küfrü,
onun dünyasına
adem doldurur,
onun başına boşaltır;
daha Cehenneme gitmeden Cehenneme gider.

- İman → Suretten hakikate çıkarıyor, gafleti kaldırıyor
- İman → Cüz-i ihiyarinin eline bir vesika veriyor,
  o vesika (belge) ile → gayr-i mütenahi bir kudrete istinad ediyor.
  → hadsiz bir rahmete intisap ediyor
  O zaman her şeye karşı kafi oluyor

- Asker şahsi kuvvetini devlet hesabına kullandığında, bin kuvetinde iş görmesi gibi (bk. 1. Söz-23.Lema, 3.kelime, 2.muhal))
- Cüz-i ihtiyarinin eline verilen iman vesikası ile kudret ve rahmete intisab edilebiliyor

- İntisabdan sonra Sırr-ı imanla cüz-i ihtiyariyi
  → Cenab-ı Hak namına,
  → Onun yolunda kullanınca

500 sene genişliğinde bir cenneti dahi kazanabiliyor insan

- İman → cüz-i ihtiyariyi (cism-i hayvanî elindeydi)
  kalbe ve ruha teslim ediyor
- İman ile (kalb ve ruhun kullandığı) cüz-i ihtiyari
  → cüz'iyetten çıkıp külliyet kesb eder.

  Yani: maziye nüfuz ve müstakbele hulûl edebilir.
  → Zaman-ı mazinin en derin derelerine kuvvet-i imanla girebilir ve hüzünlerin zulmetlerini def edebilir,
  → Nur-u imanla istikbalin en uzak dağlarına kadar çıkar, korkuları izale eder.
- Ruh ve kalbin daire-i hayatı geniştir çünkü
  → pek çok seneler maziden,
  → pek çok seneler istikbalden daire-i hayatına dahil olduğundan

İman ve Küfür muvazeneleri (Yirmi Dokuzuncu Lem'adan İkinci Bab):

Ve kezâ cihât-ı sitteyi tenvir eden iman sayesinde,

- insanın şu dar zaman
- ve mekânı geniş ve rahat bir âleme inkılâp eder.
- Bu büyük âlem bir insanın hanesi gibi olur
- ve mâzi, müstakbel zamanları,
  insanın ruhuna, kalbine bir zaman-ı hâl hükmünde olur.
- Aralarında uzaklık kalkıyor.

29. Mektup, 6. Risale:

Madem hakikat böyledir; onlara şefkatin muktezası,
gayet derecede fakr ve aczinde,

- gayet kuvvetli bir nokta-i istinadı
- ve tükenmez bir nokta-i istimdadı, kalblerinde

iman-ı billâh
ve iman-ı bil'âhiret suretiyle yerleştirmek lâzımdır.

Ey insan! Senin nokta-i istinadın
ancak ve ancak Allah'a olan imandır.
Ruhuna, vicdanına nokta-i istimdat ise
ancak âhirete olan imandır.

Binaenaleyh, bu her iki noktadan haberi olmayan bir insanın
kalbi, ruhu tevahhuş eder,
vicdanı daima muazzep olur.

Lâkin, birinci noktaya istinad ve
ikincisinden de istimdat eden adam,

kalben ve ruhen
pek çok zevk ve lezzetleri, ünsiyetleri hisseder ki,

hem mütesellî,
hem vicdanı mutmain olur.

17. Söz:

Cüz-i ihtiyar → cism-i hayvani elinde
Cisim → hazır zaman ile kısıtlı

Cüz-i ihtiyari :
→ silah-ı insani
→ nakıs
→ aciz ve kısa
→ Ayarı noksan
→ İcad edemez
→ cüz-i bir Kesbden başka hiç bir şey elinden gelmez
→ geçmiş zamana geçemez / hulul edemez
(ondan gelen hüzünleri susturamaz)
→ Gelecek zamana da nüfuz edemez / hulul edemez
(ondan gele korkuları men edemez)
→ Mazi ve müstakbele ait emel ve elemlere faydası yok
→ Emeller bekàsız, elemler ruhta bâki kalır.

❖ Tek başına cüz-i ihtiyari:
nakıs, aciz, kısa, ayarı noksan, icad edemez,
cüzi bir kesbi var (bu beş paralık cüz-ü ihtiyarî)

Yani : faliyet alanı kısacık şu zaman-ı hazır ve bir ân-ı seyyaldir. (17. S)

❖ Cismin ise → bekàsı, hayatı, vücudu,
bulunduğu bir gün, belki bir saat olduğu
ve mazi ve müstakbeli mâdum ve meyyit (3. L)

❖ Madde ise
→ hem fâniye,
→ hem zâile,
→ hem muvakkat bir hayat-ı hayvanî olduğundan,
kıymeti hiç hükmündedir. (23. Söz)

30. Söz:

- cism-i hayvanî
- cism-i insanî,
- cism-i nebatî,

bir kışla,
bir mektep hükmündedir ki,
Câmid zerreler ona girerler,
nurlanırlar.
Adeta bir talim ve talimata mazhar olurlar,
letâfet peydâ ederler.

3. Lema:

Nasıl ki saatin saniyelerini sayan dairesi, dakikayı ve saati ve günleri sayan daireleri
zâhiren birbirine benzer, fakat sür'atte birbirine muhaliftir.
Öyle de,
- insandaki cisim, nefis, kalb, ruh daireleri öyle mütefavittir.

Meselâ,
- cismin bekàsı, hayatı, vücudu, bulunduğu bir gün, belki bir saat olduğu ve mazi ve müstakbeli mâdum ve meyyit bulunduğu halde,
kalbin hazır günden çok gün evvel, çok gün sonraki zamana kadar daire-i vücudu ve hayatı geniştir.
Ruhun hazır günden seneler evvel ve seneler sonraki bir daire-i azîme, daire-i hayatına ve vücuduna dahildir.

İşte (cisim, nefis, kalb, ruh'taki) bu istidada binaen,
- hayat-ı kalbî ve ruhîye medar olan
marifet-i İlâhiye
ve muhabbet-i Rabbâniye
ve ubudiyet-i Sübhâniye
ve marziyât-ı Rahmâniye cihetiyle,
bu dünyadaki fâni ömür,
bâki bir ömrü tazammun eder
ve ebedî ve bâki bir ömrü intaç eder
ve bâki ve lâyemut bir ömür hükmüne geçer.

Zühre:
- cismânî yaşayış
- ve hayvânî hayat böyledir.

Hayvâniyetten çık,
cismâniyeti bırak,
kalb ve ruhun derece-i hayatına gir.

Tevehhüm ettiğin geniş dünyadan daha geniş bir daire-i hayat,
bir âlem-i nur bulursun.

İşte o âlemin anahtarı,
→ marifetullah ve vahdâniyet sırlarını ifade eden
لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ kelime-i kudsiyesiyle
kalbi söylettirmek, ruhu işlettirmektir.

Meyve risalesi:
Madem böyledir
- Hayat-ı maddiye-i nefsiyeyi bırak;
- kalb ve ruh ve sırrın derece-i hayatlarına çık,
bak: Ne kadar geniş bir daire-i hayatları var!
- Senin için meyyit olan mazi, müstakbel,
onlar için hayydır, hayattar ve mevcuttur.

17. Söz:

kim ki rahmetin nihayetsiz denizini bulsa,
elbette bir katre serap hükmünde olan cüz-i ihtiyarına itimat etmez,
rahmeti bırakıp ona müracaat etmez.

26.Lema:
- İman o cüz-ü ihtiyarînin dizginini cismin elinden alıp
kalbe ve ruha teslim eder.

Ruh ve kalbin daire-i hayatı ise
- cisim gibi hazır zamana münhasır olmadığından,
pek çok seneler maziden,
pek çok seneler istikbalden daire-i hayatına dahil olduğundan;
- o cüz-ü ihtiyarî, cüz'iyetten çıkıp külliyet kesb eder.
- Zaman-ı mazinin en derin derelerine kuvvet-i imanla girebildiği
ve hüzünlerin zulmetlerini def edebildiği gibi,
- nur-u imanla istikbalin en uzak dağlarına kadar çıkar,
korkuları izale eder.

17. Söz:
kalem-i kudretle
- sahife-i fıtratımda ebede uzanan arzular
ve sermede yayılan emeller
âşikâre bir surette yazılmıştır, mahiyetimde derc edilmiştir.

- Belki dünyada ne varsa, nümuneleri fıtratımda vardır.
- İhtiyaç dairesi, nazar dairesi kadar büyüktür, geniştir.
- fakr ve ihtiyaçlarım dünya kadardır.
- Sermayem ise, cüz-i lâyetecezzâ gibi cüz'î bir şeydir.

Bununla onların mübayaasına gidilmez,
bununla onlar kazanılmaz.

Öyle ise başka bir çare aramak gerektir.

O çare ise şudur ki:
- O cüz-i ihtiyarîden dahi vaz geçip,
- irade-i İlâhiyeye işini bırakıp,
- kendi havl ve kuvvetinden (enaniyet) teberri edip,
- Cenâb-ı Hakkın havl ve kuvvetine
iltica ederek → hakikat-i tevekküle yapışmaktır.
- Yâ Rab! Madem çare-i necat budur;
Senin yolunda o cüz-i ihtiyarîden vaz geçiyorum
ve enaniyetimden teberri ediyorum.

Ta, Senin inâyetin,
- acz ve zaafıma merhameten elimi tutsun.

Hem, ta Senin rahmetin,
- fakr ve ihtiyacıma şefkat edip
bana istinadgâh olabilsin, kendi kapısını bana açsın.

Çünkü bu âlem,
bütün mevcudatıyla,
muhtelif dilleriyle,
ayrı ayrı nağamâtıyla,
zikr-i İlâhînin halka-i kübrâsında beraber لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ der,
vahdâniyete şehadet eder.
لَا اُحِبُّ الْاٰفِلِيْنَ 'in açtığı yaraya merhem sürüyor
ve alâkayı kestiği mecazî mahbuplara bedel
bir Mahbub-u Lâyezâlîyi gösteriyor.

Âciz olan,
- benim pek büyük dertlerime devâ bulamaz,
ebedî yaralarıma merhem süremez.

Şu fâni dünyada bekà istiyorsan,
- bekà fenâdan çıkıyor.
- Nefs-i emmâre cihetiyle fenâ bul ki, bâki olasın.
- Çünkü şu dünyadan bekàya giden yol, fenâdan gidiyor.
- An şart ki, → suret-i fâniyeden ve kendinden geçebilirsen...

- Dünyaperestlik esasatı olan ahlâk-ı seyyieden tecerrüd et, fâni ol.
(bk.29.Mektup, 2.Risale, 5.Nükte: gafletle kendini unutan nefisten bahsediyor)
- Daire-i mülkünde ve malındaki eşyayı
Mahbub-u Hakikî yolunda feda et.
- Mevcudatın ademnümâ akıbetlerini gör.
akl-ı dünyevî (zahirperest ve sermayesi âfâkî malûmattan ibaret),
→ meyusâne feryad ediyor.
→ Hakikate giden bir doğru yol arıyor.

Madem uful edenlerden ve zevâl bulanlardan ruh elini çekti.
Kalb dahi mecazî mahbuplardan vaz geçti.
Vicdan dahi fânilerden yüzünü çevirdi.
Sen dahi, biçare nefsim,
İbrahimvâri لَا اُحِبُّ الْاٰفِلِيْنَ gıyâsını çek, kurtul.

Heva-yı nefis ise, ...
o heva-yı nefsin hayatı olan zevk-i mecazîyi terk etmekle
bu zevk-i hakikatte ölmek istiyor.

Hem Sahâbelerin kuvvet-i imanlarını gösteren
ve imanlarının tereşşuhâtı olan
şiddet-i takvâları
ve kemâl-i salâhatleri
nerede?

Ey müddei, senin, şiddet-i zaafından,
ferâizi tamamıyla senden göstermeyen
sönük imanın
nerede ?
(27. Söz)

Ey yoldaş-ı hüşyar! **Sırat-ı müstakimin** o **meslek-i nuranî**,
mağdub ve dâllînin o **tarik-i zulmanî**,
tam farklarını görmek eğer istersen, ey aziz,

- Gel, **vehmini ele al**,
- **hayal üstüne de bin**.

Şimdi seninle **gideriz zulümat-ı ademe**.
O **mezar-ı ekberi**,
o **şehr-i pür-emvâtı** bir ziyaret ederiz.

Bir **Kadîr-i Ezelî, kendi dest-i kudretle bu zulümat-ı kıt'adan bizi tuttu çıkardı**,
bu **vücuda bindirdi**, gönderdi şu dünyaya, şu şehr-i bî-lezâiz.

İşte şimdi biz geldik **şu âlem-i vücuda, o sahrâ-yı hâile**.
Gözümüz de açıldı, **şeş cihette biz baktık**. **Evvel istîtafkârâne önümüze bakarız**.

Lâkin **beliyyeler, elemler, önümüzde düşmanlar gibi tehacüm eder**.
Ondan **korktuk, çekindik**. **Sağa sola, anâsır-ı tabâyie bakarız**, ondan **medet bekleriz**.

Lâkin biz görüyoruz ki, onların **kalbleri kasiye, merhametsiz**.
Dişlerini bilerler, hiddetli de bakarlar. Ne naz dinler, ne niyaz.

Muztar adamlar gibi meyusâne nazarı yukarıya kaldırdık.
Hem **istimdatkârâne ecrâm-ı ulviyeye bakarız**; pek **dehşetli, tehditkâr da görürüz**.

Güya birer gülle, bomba olmuşlar, yuvalardan çıkmışlar,
hem etraf-ı fezada pek sür'atli geçerler.
Her nasılsa ki onlar birbirine dokunmaz.

Ger birisi yolunu kazara bir şaşırtsa, el'iyâzü billâh,
şu âlem-i şehadet ödü de patlayacak.
Tesadüfe bağlıdır; **bundan dahi hayır gelmez**.

Meyusâne nazarı o cihetten çevirdik, **elîm hayrete düştük**.
Başımız da eğildi, **sinemizde saklandık**. **Nefsimize bakarız**, **mütalâa ederiz**.

İşte işitiyoruz: Zavallı **nefsimizden binlerle hâcetlerin sayhaları geliyor**,
binlerle **fâkatlerin eninleri çıkıyor**.
Teselliyi beklerken tevahhuş ediyoruz.

Ondan da hayır gelmedi. Pek **ilticakârâne vicdanımıza girdik**.
İçine bakıyoruz, bir **çareyi bekleriz**. Eyvah, yine **bulmayız**.
Biz medet vermeliyiz.

Zira onda görünür binlerle **emelleri**, galeyanlı **arzular**, heyecanlı **hissiyat** kâinata uzanmış.
Herbirinden titreriz, hiç yardım edemeyiz.

O **âmâl sıkışmışlar vücud-u adem içinde**; bir tarafı **ezele**, bir tarafı **ebede** uzanıp gidiyorlar.
Öyle vüs'atleri var; ger dünyayı yutarsa o vicdan da tok olmaz.

İşte **bu elîm yolda** nereye bir **başvurduk**, onda bir **belâ bulduk**.
Zira **mağdub ve dâllîn yolları** böyle olur. Tesadüf ve dalâlet o yolda nazar-endaz.

O nazarı biz taktık, bu hale böyle düştük.
Şimdi dahi halimiz ki mebde' ve meâdi, **hem Sâni ve hem haşri muvakkat unutmuşuz**.

Cehennemden beterdir, **ondan daha muhriktir, ruhumuzu eziyor**.
Zira **o şeş cihetten ki onlara başvurduk**; **öyle hâlet almışız**.

Ki yapılmış o hâlet,
hem **havf** ile **dehşetten**,
hem **acz** ile **ra'şetten**,
hem **kalâk** ve **vahşetten**,
hem **yütm** ve hem **yeisten** mürekkep vicdan-sûz.

Şimdi her cihete mukabil bir cepheyi alırız, def'ine çalışırız.
Evvel, **kudretimize müracaat ederiz**. Vâesefâ görürüz

Ki **âcize, zaife**. Saniyen, **nefiste olan hâcâtın susmasına** teveccüh ediyoruz.
Vâesefâ, **durmayıp bağırırlar** görürüz.

Sâlisen, **istimdatkârâne**, bir **halâskârı için bağırır, çağırırız**.
Ne kimse işitiyor, ne cevabı veriyor. Biz de **zannediyoruz**:

Herbir şey bize **düşman**,
herbir şey **bizden garip**.
Hiçbir şey **kalbimize bir teselli vermiyor**; hiç **emniyet bahşetmez**, **hakikî zevki vermez**.
(tesellinin içi → emniyet ve hakiki zevk)

Râbian, biz **ecrâm-ı ulviyeye baktıkça**, onlar **nazara verir bir havf ile dehşeti**.
Hem **vicdanın müz'ici bir tevahhuş geliyor akıl-sûz, evham-sâz**.

.

Sözler, lemaat (2):
Hakikî bütün elem dalâlette, **bütün lezzet imandadır**.
Hayal libasını giymiş muazzam **bir hakikat**

İşte, ey birader! Bu **dalâletin yolu, mahiyeti** şöyledir.
Küfürdeki zulmeti bu yolda **tamam gördük**.
Şimdi de gel kardeşim, **o ademe döneriz**

Tekrar yine geliriz. Bu kere **tarikimiz sırat-ı müstakimdir**, hem **imanın yoludur**.
Delil ve imamımız **inâyet** ve **Kur'ân'dır**, şehbâz-ı edvar-pervaz.

İşte **Sultan-ı Ezelin** rahmet ve **inâyeti** vaktâ bizi istedi, **kudret bizi çıkardı**,
lütfen bizi bindirdi kanun-u meşiete etvâr üstünde perdâz.

Şimdi bizi getirdi, **şefkat ile giydirdi şu hil'at-ı vücudu**.
Emanet rütbesini bize tevcih eyledi; **nişan niyaz ve namaz**.

Şu edvar ve etvârın, bu uzun yolumuzda birer menzil-i nazdır.
Yolumuzda teshilât içindir ki kaderden bir emirnâme vermiş sahifede cephemiz.

Her nereye geliriz, herhangi taifeye misafir oluyoruz;
pek **uhuvvetkârâne istikbal görüyoruz**.
Malımızdan veririz, mallarından alırız.

Ticaret muhabbeti, onlar bizi beslerler, hediyelerle süslerler, hem de teşyi ederler.
Gele gele işte geldik, **dünya kapısındayız, işitiyoruz âvâz**.

Bak, girdik şu zemine, ayağımızı bastık şehadet âlemine.
Şehrâyin-i Rahmân, gürültühane-i insan. Hiçbir şey bilmeyiz, delil ve imamımız

Meşiet-i Rahmân'dır. Vekil-i delilimiz, nâzenin gözlerimiz.
Gözlerimizi açtık, dünya içine saldık. Hatırına gelir mi evvelki gelişimiz?

Garip, yetim olmuştuk.
Düşmanlarımız çoktu.
Bilmezdik hâmimizi. **Şimdi nur-u imanla**
o düşmanlara karşı bir rükn-ü metinimiz,

İstinadî noktamız, hem himayetkârımız **def' eder düşmanları**.
O **iman-ı billâhtır** ki **ziya-yı ruhumuz**, hem **nur-u hayatımız**, hem de **ruh-u ruhumuz**.
(iman-ı billah → ruha ziya, hayata nur, ruha ruh)

İşte **kalbimiz rahat**,
düşmanları aldırmaz,
belki düşman tanımaz.
Evvelki yolumuzda vaktâ **vicdana** girdik;
işittik ondan binlerle feryad ü fîzar ve âvâz.

Ondan belâya düştük. Zira **âmâl**, **arzular**, **istidat** ve **hissiyat**, **daim ebedi ister**.
Onun yolunu bilmezdik. **Bizden yol bilmemezlik; onda fîzar ve niyaz.**

Fakat, elhamdü lillâh, şimdi gelişimizde **bulduk nokta-i istimdad** ki
daim **hayat verir** o istidad âmâle; tâ ebedü'l-âbâda onları eder pervaz.

Onlara yol gösterir, o noktadan istidat.
Hem **istimdad ediyor**, hem **âb-ı hayatı içer**,
hem **kemâline koşuyor** o nokta-i istimdad, o şevk-engiz remz ü naz.

İkinci **kutb-u iman ki tasdik-i haşirdir**. Saadet-i ebedî o sadefin cevheri.
İman burhanı Kur'ân. Vicdan, insanî bir râz.

Şimdi **başını kaldır**,
şu **kâinata** bir **bak**,
onun ile bir **konuş**.
Evvelki yolumuzda pek müthiş görünürdü.
Şimdi de mütebessim, her tarafa gülüyor, nâzeninâne niyaz ve âvâz.

Görmez misin: **Gözümüz arı-misal olmuştur, her tarafa uçuyor**.
Kâinat bostanıdır her tarafta çiçekler. Her çiçek de veriyor ona bir âb-ı leziz.

Hem ünsiyet,
teselli,
tahabbübü veriyor.
O da alır getirir, **şehd-i şehadet yapar**. Balda bir bal akıtır o esrarengiz şehbaz.

Harekât-ı ecrâma, ya nücum ya şümusa nazarımız kondukça, ellerine verirler
Hâlıkın **hikmetini**, hem **mâye-i ibreti**, hem **cilve-i rahmeti** alır, ediyor pervaz.

Güya şu **güneş bizlerle konuşuyor**. Der: "Ey kardeşlerimiz! Tevahhuşla sıkılmayınız.
Ehlen sehlen merhaba, hoş teşrif ettiniz. Menzil sizin; ben bir mumdar-ı şehnaz.

"Ben de sizin gibiyim; fakat **sâfi, isyansız, mutî bir hizmetkârım**..
"O Zât-ı Ehad-i Samed ki mahz-ı rahmetiyle
hizmetinize beni musahhar-ı pürnur etmiş.
Benden hararet, ziya; **sizden namaz ve niyaz**."

Sözler, lemaat (3):
Hakikî bütün elem dalâlette, **bütün lezzet imandadır**.
Hayal libasını giymiş muazzam **bir hakikat**

Yahu, **bakın kamere**. Yıldızlarla denizler,
herbiri de kendine mahsus birer lisanla,
"Ehlen sehlen merhaba," derler.
"Hoş geldiniz. Bizi tanımaz mısınız?"

Sırr-ı teâvünle bak, **remz-i nizamla dinle**.
Herbirisi söylüyor: "Biz de birer hizmetkâr,
rahmet-i Zülcelâlin birer **âyinedarıyız**.
Hiç de **üzülmeyiniz, bizden sıkılmayınız**.

"**Zelzele** nâraları, **hadisat** sayhaları
sizi hiç **korkutmasın**, **vesvese de vermesin**.
Zira onlar içinde bir **zemzeme-i ezkâr**,
bir **demdeme-i tesbih**, **velvele-i nâz ü niyaz**.

"Sizi bize gönderen o Zât-ı Zülcelâl,
ellerinde tutmuştur bunların dizginlerini.
" İman gözü okuyor yüzlerinde
âyet-i rahmet, herbiri birer âvâz.

Ey **mü'min-i kalb-i hüşyar**!
Şimdi gözlerimiz bir parça dinlensinler.
Onların bedeline **hassas kulağımızı**
imanın mübarek eline teslim ederiz,
dünyaya göndeririz.
Dinlesin leziz bir saz.

Evvelki yolumuzda bir **matem-i umumî**,
hem **vâveylâ-yı mevtî zannolunan** o sesler,
şimdi yolumuzda birer **nevaz ü namaz**,
birer **âvâz ü niyaz**, birer **tesbiha âğâz**.

Tâ **vicdanı aldatsın**,
ruhu tenvim edilsin,
tâ elem hissolmasın.
Yoksa o **elem-i elîm**, **vicdanı ihrak eder**;
fîzâra dayanılmaz, **elem-i ye's çekilmez**.

Demek sırat-ı müstakimden ne kadar uzak düşse,
o derece nisbeten şu hâlet tesir eder, vicdanı bağırttırır.
Her lezzetin içinde elemi var birer iz.

Demek

- **heves**,
- **hevâ**,
- **eğlence**,
- **sefahetten memzuç olan şâşaa-i medenî**,

bu dalâletten gelen şu müthiş sıkıntıya
bir **yalancı merhem**, **uyutucu zehirbaz**.

Ey aziz arkadaşım!
İkinci yolumuzda, **o nuranî tarikte bir hâleti hissettik.**
O hâletle oluyor **hayat maden-i lezzet**; **âlâm olur lezâiz**.

Onunla bunu bildik ki mütefavit derecede,
kuvvet-i iman nisbetinde ruha bir hâlet verir.
Ceset ruhla mültezdir, **ruh vicdanla** mütelezziz.

Bir saadet-i âcile, vicdanda münderiçtir.
Bir firdevs-i mânevî, kalbinde mündemiçtir.
Düşünmekse **deşmektir**,
şuur ise **şiar-ı râz**.

Şimdi ne kadar **kalb ikaz edilirse**,
vicdan tahrik edilse,
ruha ihsas verilse, lezzet ziyade olur.
Hem de döner ateşi nur, şitâsı yaz.

Vicdanda firdevslerin kapıları açılır.
Dünya olur bir cennet.
İçinde ruhlarımız eder pervâz ü perdâz,
olur şehbâz ü şehnâz, yelpez **namaz ü niyaz**.

Ey aziz yoldaşım! Şimdi Allahaısmarladık.
Gel, beraber bir dua ederiz,
sonra da buluşmak üzere ayrılırız.

Sözler, Lemaat: Fâtiha'nın âhirinde işaret olunan üç yolun beyanı

Ey birader-i pür-emel! ***Hayalini ele al****, benimle beraber gel.*
İşte bir ***zemindeyiz****. Etrafına bakarız; kimse de görmez bizi.*

Çadır direkleri hükmünde yüksek ***dağlar üstünde****,* ***karanlıklı bir bulut tabakası atılmış****.*
Hem o dahi ***kaplatmış zeminimizin yüzü****,*

Müncemid bir sakf olmuş*. Fakat* ***altı, yüzü açıkmış****; o yüz güneş görürmüş.*
İşte ***bulut altındayız; sıkıyor zulmet bizi****.*

Sıkıntı da boğuyor*;* ***havasızlık öldürür****. Şimdi bize üç yol var,* ***bir âlem-i ziyadar****.*
Bir kere seyrettimdi ***bu zemin-i mecâzî.***

Evet bir kere buraya da gelmişim, üçünde ayrı ayrı gitmişim.
BİRİNCİ YOLU BUDUR*:* ***Ekseri burdan gider****.*
O da devr-i âlemdir, seyahate çeker bizi.

İşte biz de ***yoldayız****, böyle* ***yayan gideriz****.*
Bak şu sahrânın ***kum deryalarına****, nasıl* ***hiddet saçıyor****,* ***tehdit ediyor*** *bizi.*

Bak şu deryanın ***dağvâri emvâcına****: O da bize* ***kızıyor****.*
İşte elhamdü lillâh, ***öteki yüze çıktık****.* ***Görürüz güneş yüzü.***

Fakat ***çektiğimiz zahmeti ancak da biz biliriz****.*
Of, tekrar buraya döndük; şu ***zemin-i vahşetzar****,* ***bulut damı zulmettar****.*
Bize lâzım, ***revnaktar eder kalbdeki gözü***

Bir âlem-i ziyadar*. Fevkalâde eğer bir cesaretin var;*
gireriz de beraber ***bu yolu pür-hatarkâr****.*
İKİNCİ YOLUMUZU*,* ***Tabiat-ı arzı deleriz****,* ***o tarafa geçeriz****.*
Ya ***fıtrî bir tünelden titreyerek gideriz****.*
Bir vakitte bu yolda seyrettim de geçtim bî-naz ve pür-niyazı.

Fakat o zaman tabiatın zemini eritecek, yırtacak bir madde var idi elimde*.*
ÜÇÜNCÜ YOLUN *o delil-i mu'cizi,*

Kur'ân onu bana vermişti*. Kardeşim, arkamı da bırakma, hiç de korkma.*
Bak, ha, şurada ***tünelvâri mağaralar, tahte'l-arz akıntılar*** *beklerler ikimizi.*

Bizi ***geçirecekler****.* ***Tabiatta şu müthiş cümudiyeleri*** *de seni hiç korkutmasın.*
Zira bu abus çehresi altında ***merhametli sahibinin tebessümlü yüzü****.*

Radyumvâri o madde-i Kur'ân'ı ışıkla sezmiştim.
İşte, gözüne aydın! ***Ziyadar âleme çıktık****. Bak şu zemin-i pür-nâzı.*

Bu ***fezâ-yı lâtif, şirin****. Yahu* ***başını kaldır****.*
Bak, ***semâvâta ser çekmiş****,* ***bulutları da yırtmış****,* ***aşağıda bırakmış****, davet ediyor bizi*

Şu şecere-i tûbâ. Meğer o Kur'ân imiş. ***Dalları her tarafa uzanmış****.*
Tedellî eden bu dala biz de asılmalıyız; oraya alsın bizi.

O şecere-i semâvî bir timsali zeminde olmuş şer'-i enveri.
Demek ***zahmet çekmeden o yol ile çıkardık bu âlem-i ziyaya****,* ***sıkmadan zahmet bizi****.*

Madem yanlış etmişiz*;* ***eski yere döneriz, doğru yolu buluruz****.*
Bak, ***ÜÇÜNCÜ YOLUMUZ****, şu* ***dağlar üstünde durmuş olan şehbâzi****,*

Hem de ***bütün cihana okuyor bir ezanı****.*
Bak ***müezzin-i âzama: Muhammedü'l-Hâşimî (a.s.m.)***
davet eder insanı âlem-i nur-u envere.
İlzam eder niyaz ile namazı*.*

Bulutları da yırtmış*, bak bu* ***hüdâ dağlarına****.* ***Semâvâta ser çekmiş, bak şeriat cibâline****.*
Nasıl müzeyyen etmiş zeminimizin yüzü gözü.

İşte ***çıkmalıyız buradan himmet tayyaresiyle****.*
Ziya-yı nesim orada, nur-u cemâl orada*.*
İşte ***buradadır Uhud-u tevhid, o cebel-i azizi.***

İşte ***şuradadır Cûdî-i İslâmiyet, o cebel-i selâmet.***
İşte ***Cebelü'l-Kamer olan Kur'ân-ı ezher****;*
zülâl-i Nil akıyor o muhteşem menbadan. İç o âb-ı lezizi.

فَتَبَارَكَ اللهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ
وَاٰخِرُ دَعْوٰينَا اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

Ey arkadaş! Şimdi
- ***hayali*** *baştan* ***çıkar****,*
- ***aklı*** *kafaya* ***geçir****.*

Evvelki iki yolun mağdub ve dâllîn yolu; ***hatarları pek çoktur****,* ***kıştır daim güz, yazı****.*

Yüzde biri kurtulur*: Eflâtun, Sokrat gibi. Üçüncü yol* ***sehildir****, hem* ***karîb, müstakimdir****.*
Zayıf-kavî müsâvi; herkes o yoldan gider. En rahatı budur ki, şehid olmak ya gazi.

İşte ***neticeye gireriz****. Evet,* ***dehâ-yı fennî-evvelki iki yoldur*** *ona* ***meslek ve mezhep****.*
Fakat ***hüdâ-yı Kur'ânî-üçüncü yoldur onun sırat-ı müstakimi****. İsal eder o bizi.*

17. Lema *(insan hazır zamana nasıl mübtela oluyor.. dünyaperest insanı anlatıyor. Gaflet ve hayal, hazır zamanı çok geniş gösterir (31.10.2016 Kadir abi ev dersinden not))*

3. Nota:
Ey gafil *Said! Bil ki,*
galat-ı his nev'inden,
- *gayet muvakkat dünyayı* ***lâyemut***
- ***ve daimî görüyorsun.***

Etrafına ve dünyaya baktığın zaman
- ***bir derece sabit***
- ***ve müstemir gördüğünden,***

fâni nefsini de o nazarla → sabit telâkki ettiğinden,
- ***yalnız kıyametin kopacağından dehşet alıyorsun.***
- ***Güya kıyametin kopmasına kadar yaşayacaksın gibi,***
  yalnız ondan korkuyorsun

Sen ve hususî dünyan, daimî zeval ve fenâ darbesine *mâruzsunuz.*
Senin bu ***galat-ı hissin ve mağlâtan*** *şu misale benzer ki:..*
Senin ***hayatın ve ömrün âyinedir.***
- *Senin* ***dünyanın direği***
- *ve* ***âyinesi***
- *ve* ***merkezi****,* ***senin ömrün ve hayatındır.***

Her dakikada o hane ve şehir ve bahçenin
- ***ölmesi mümkün***
- ***ve harap olması muhtemel olduğundan,***

her dakika *senin* ***başına yıkılacak***
ve senin ***kıyametin kopacak bir vaziyettedir.***

Madem öyledir, sen
- *bu* ***hayatına***
- *ve* ***dünyana****,*
- *çekemedikleri*
- *ve kaldıramadıkları* ***yükleri yükletme****.*

14.Nota, 3. Remiz
(bk 23. Lem'a, hatime «Evet, herkes kâinatı kendi âyinesiyle görür. »)

Ey insan! *Fâtır-ı Hakîmin senin* ***mahiyetine koyduğu***
en garip ***bir hâlet*** *şudur ki:*
- ***Bazan dünyaya yerleşemiyorsun****,*
- *zindanda boğazı sıkılmış adam gibi "of, of" deyip*

dünyadan daha geniş bir yer istediğin halde;
- *bir* ***zerrecik****,*
- *bir* ***iş****,*
- *bir* ***hatıra****,*
- *bir* ***dakika*** ***içine girip yerleşiyorsun****.*

Koca dünyaya yerleşemeyen
- ***kalb***
- ***ve fikrin o zerrecikte yerleşir.***

En şiddetli hissiyatınla
- *o* ***dakikacık****,*
- *o* ***hatıracıkta dolaşıyorsun****.*

Hem senin ***mahiyetine***
- *öyle* ***mânevî cihazat***
- *ve* ***lâtifeler*** *vermiş ki,*

bazıları ***dünyayı yutsa tok olmaz****;*
bazıları ***bir zerreyi kendinde yerleştiremiyor****.*

Baş ***bir batman taşı kaldırdığı halde****,*
göz bir saçı kaldıramadığı *gibi;*
- *o lâtife, bir* ***saç kadar bir sıkleti****,*
  yani, → ***gaflet ve dalâletten*** ***gelen küçük bir hâlete*** *dayanamıyor.*
  → *Hattâ* ***bazan söner ve ölür.***

Madem öyledir,
- *hazer et,*
- *dikkatle bas,*
- *batmaktan kork.*
- *Bir lokma,*
- *bir kelime,*
- *bir dane,*
- *bir lem'a,*
- *bir işarette,*
- *bir öpmekte batma.*

Dünyayı yutan büyük letâiflerini onda batırma.
Çünkü ***çok küçük şeyler*** *var,*
çok ***büyükleri bir cihette yutar****.*
Nasıl küçük bir cam parçasında gök,
yıldızlarıyla beraber içine girip gark oluyor.

17. Lema 14. Nota, 4. remiz:
Ey dünyaperest insan!
Çok geniş tasavvur ettiğin *senin dünyan,*
- ***dar bir kabir hükmündedir.***
- ***Fakat o dar kabir gibi menzilin duvarları şişeden olduğu için,***
  birbiri içinde in'ikâs edip, göz görünceye kadar genişliyor.
- ***Kabir gibi darken, bir şehir kadar geniş görünür.***

Çünkü o dünyanın
sağ duvarı olan geçmiş zaman
ve sol duvarı olan gelecek zaman,
ikisi mâdum ve gayr-ı mevcut oldukları halde,
birbiri içinde in'ikâs edip ***gayet kısa ve dar olan***
hazır zamanın ***kanatlarını açarlar.***
Hakikat hayale karışır; mâdum bir dünyayı mevcut zannedersin*.*

Nasıl bir hat, sür'at-i hareketle bir satıh gibi geniş görünürken,
hakikat-i vücudu ince bir hat olduğu gibi*,*
- ***senin de dünyan hakikatçe dar,***
- *fakat senin* ***gaflet ve vehim ve hayalinle*** ***duvarları çok genişlemiş.***

O dar dünyada,
- ***bir musibetin tahrikiyle kımıldansan,***
- ***başını, çok uzak zannettiğin duvara çarparsın.***
- ***Başındaki hayali uçurur, uykunu kaçırır.***

O vakit görürsün ki,
- ***o geniş dünyan kabirden daha dar,***
  köprüden daha müsaadesiz.

Senin
- ***zamanın ve ömrün, berkten daha çabuk geçer;***
- ***hayatın, çaydan daha sür'atli akar.***

Madem
- ***dünya hayatı***
- *ve* ***cismânî yaşayış***
- *ve* ***hayvânî hayat böyledir.***

- ***Hayvâniyetten çık,***
- ***cismâniyeti bırak,***
- ***kalb ve ruhun derece-i hayatına gir.***

Tevehhüm ettiğin geniş dünyadan
- ***daha geniş bir daire-i hayat,***
- ***bir âlem-i nur bulursun.***

İşte o âlemin anahtarı,
- ***marifetullah***
- *ve* ***vahdâniyet sırlarını ifade eden***
  لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ kelime-i kudsiyesiyle
- ***kalbi söylettirmek,***
- ***ruhu işlettirmektir.***

İman ve Küfür muvazeneleri *(Yirmi Dokuzuncu Lem'adan İkinci Bab)****:***
iman
→ ***cihât-ı sittenin zulümatını izale etmekle***
→ *def-i belâ kabilinden* ***büyük bir nimet sayıldığı gibi,***
→ *tabiî* ***o cihât-ı sitteyi tenvir ettiği cihetle de***
celbü'l-menâfi kabilinden ikinci bir nimet sayılır.

..insan fıtrî bir medeniyete sahip olduğundan,
- ***cihât-ı sittede bulunan mahlûkatla alâkadar olur***
- ***ve iman nimetiyle de***
  cihât-ı sitteden istifade edebilmesi imkânı vardır*.*

*..****cihât-ı sitteyi tenvir eden iman sayesinde,***
- ***insanın şu dar zaman ve mekânı***
  geniş ve rahat bir âleme inkılâp eder.
- ***Bu büyük âlem bir insanın hanesi gibi olur***
- *ve* ***mâzi, müstakbel zamanları****,*
  insanın ***ruhuna, kalbine*** *bir* ***zaman-ı hâl hükmünde olur.***
- ***Aralarında uzaklık kalkıyor.***

3. Nokta:
nev-i beşer,
→ ***aczi ve düşmanların kesreti*** *dolayısıyla*
dayanacak bir nokta-i istinada *muhtaçtır ki,*
düşmanlarını def için o noktaya iltica etsin.

..kesret-i hâcât ve şiddet-i fakr dolayısıyla da
- ***istimdat edecek bir nokta-i istimdada*** *muhtaçtır ki,*
- ***onun yardımıyla ihtiyaçlarını def etsin.***

3. Nokta:
Ey İnsan!
Senin nokta-i istinadın
→ ancak ve ancak Allah'a olan imandır.

Ruhuna, vicdanına nokta-i istimdat ise
→ ancak âhirete olan imandır.

..bu her iki noktadan haberi olmayan bir insanın
- kalbi,
- ruhu tevahhuş eder,
- vicdanı daima muazzep olur.

Lâkin,
- birinci noktaya istinad
- ve ikincisinden de istimdat eden adam,

kalben ve ruhen pek çok zevk ve lezzetleri, ünsiyetleri hisseder ki,
- hem müteselli,
- hem vicdanı mutmain olur.

4. Nokta:
İman nuru,
- lezâiz-i meşrûanın zevâle başladıkları zaman hasıl olan elemleri, emsalinin vücut ve gelmekte olduklarını göstermekle izale eder.

..nimetlerin devam edip tenakus etmemesini,
nimetlerin menbaını göstermekle temin eder.

..firak ve ayrılmaların elemlerini,
- teceddüd-ü emsalinin lezzetini göstermekle izale eder.
  Yani zeval düşüncesiyle bir lezzette çok elemler olur ki,
  iman o elemleri teceddüd-ü emsaliyle ihtar ve izale eder.

..ruh-u beşeri en ziyade sıkan, ayrılmalardan neş'et eden elemlerdir.
- Nur-u iman o elemleri teceddüd-ü emsal ve tahaddüs-ü visâl ümidiyle izale eder.

5. Nokta:
İnsan şu mevcudatta kendisine
- düşman
- ve ecnebî tevehhüm ettiği
- veya ölüler,
- yetimler gibi hayatsız perişan vehmettiği şeyleri

nur-u iman,
- ahbap
- ve kardeş sıfatıyla gösterir
- ve hayattar tesbihhân şeklinde irâe eder.

Yani, gafletle bakan adam,
- âlemin mevcudâtını düşman gibi muzır telâkki ederek
- tevahhuş eder.
- Ve eşyayı ecnebîler gibi görür.

Çünkü, dalâlet nazarında
- mâzi ve istikbâl zamanlarındaki eşya arasında uhuvvet, kardeşlik rabıtası ve bağlanış yoktur.
- Ancak zaman-ı halde eşya arasında küçük, cüz'î bir alâka olur.

Binaenaleyh, ehl-i dalâletin yekdiğerine olan uhuvvetleri,
binler senelik uzun bir zamanda bir dakika kadardır.

Ve kezâ, iman nazarında
- bütün ecrâmı, hayattar
- ve birbirine ünsiyetli olduklarını görüyor.
- Ve her bir cirmin lisan-ı haliyle Hâlıkına tesbihat yapmakta olduğunu gösteriyor.

İşte, bu itibarla,
bütün ecramın kendilerine göre bir nevi hayat ve ruhları vardır.

Binaenaleyh imanın şu görüşüne nazaran
- o ecramda dehşet, vahşet yoktur, ünsiyet ve muhabbet vardır.

İman ve Küfür muvazeneleri (Yirmi Dokuzuncu Lem'adan İkinci Bab):

5. Nokta:
Dalâlet nazarı,
- matluplarını tahsil etmekten âciz olan insanların
- sahipsiz,
- hâmîsiz olduklarını telâkki eder
- ve hüzün,
- keder,
- aczlerinden dolayı ağlayan yetimler gibi zanneder.

İman nazarı ise,
canlı mahlûkata, ağlar yetimler gibi değil,
- ancak mükellef memur,
- muvazzaf zâkir
- ve tesbihhân ibâd sıfatıyla bakar.

6. Nokta:
Nur-u iman, dünya ve âhiret âlemlerini
- çeşit çeşit nimetlere mazhar iki sofra ile tasvir eder ki,

mü'min olan kimse
- iman eliyle
- ve zâhirî, bâtınî duygularıyla
- ve mânevî, ruhî olan letaifiyle

o sofralardan istifade ediyor.

Dalâlet nazarında ise,
- zevilhayatın daire-i istifadesi küçülür,
- maddî lezzetlere münhasırdır.

İman nazarında,
- semâvât ve arzı ihâta eden bir daire kadar tevessü eder.

Evet, bir mü'min, güneşi kendi hanesinin damında asılmış bir lüküs,
kameri bir idare lâmbası addedebilir.
Bu itibarla şems, kamer, kendisine bir nimet olur.
Binaenaleyh mü'min olan zâtın daire-i istifadesi semâvâttan daha geniş olur.

7.Nokta:
Nur-u iman ile bilinir ki,
- Allah'ın varlığı bütün nimetlerin fevkinde öyle büyük bir nimettir ki,
- sonsuz nimetlerin envâını,
- nihayetsiz ihsanların cinslerini,
- sayısız atiyyelerin sınıflarını hâvi bir menba, bir kaynaktır.

..umum hamdlerle hamd edilmesi lâzım olan nimetlerden birisi de,
- Rahmâniyet nimetidir. Evet, Rahmâniyet, zevilhayattan rahmete mazhar olanların sayısınca nimetleri tazammun etmiştir.

Çünkü bilhassa insan, her bir zîhayatla alâkadardır.
Bu itibarla insan her zîhayatın saadetiyle SAİDLEŞİR
ve elemleriyle müteessir olur.

..hamdlere, senâlara kesb-i istihkak edenlerden birisi de
- Rahîmiyettir. Evet, annesiz aç bir çocuğun ağlamasından müteessir ve acıyan bir vicdan sahibi, elbette validelerin çocuklarına olan şefkatlerinden zevk alır, memnun ve mahzuz olur.

..kainatta mündemiç hikmetlerin bütün envâ
ve efradı adedince hamd
ve şükürleri iktiza edenlerden birisi de
- hakîmiyettir.

Esmâ-i Hüsnâdan "Vâris" isminin tecelliyatı adedince
ve babalar gibi usulün zevâlinden sonra bâki kalan fürûatın sayısınca
ve âlem-i âhiretin mevcudatı adedince
ve uhrevî mükâfatları almaya medar olmak üzere hıfzedilen beşerin amelleri sayısınca, sadâsı ile şu fezayı dolduracak kadar büyük bir "Elhamdü lillâh" ile hamd edilecek
- Hafîziyet nimetidir.

- insanın nefsi, Rahmâniyetin → cilveleriyle,
- kalbi de Rahîmiyetin → tecelliyatıyla nimetlendikleri gibi,
- insanın aklı da hakîmiyetin → letaifiyle zevk alır, telezzüz eder

İşarat-ül İ'caz', Bakara Suresinin tefsiri :

Hattâ kulaktaki zar,
nur-u iman ile ışıklandığı zaman,
- kâinattan gelen mânevî nidaları işitir.
- Lisan-ı hal ile yapılan zikirleri, tesbihatları fehmeder.
- Hattâ o nur-u iman sayesinde rüzgârların terennümatını, bulutların nâralarını, denizlerin dalgalarının nağamatını ve hâkezâ yağmur, kuş ve saire gibi her neviden Rabbânî kelâmları ve ulvî tesbihatı işitir.

Sanki kâinat, İlâhî bir musikî dairesidir.
Türlü türlü avazlarla, çeşit çeşit terennümatla
- kalblere hüzünleri
- ve Rabbânî aşkları intiba ettirmekle
- kalbleri, ruhları, nuranî âlemlere götürür,
- pek garip misalî levhaları göstermekle o ruhları ve kalbleri lezzetlere, zevklere garkeder.

Fakat o kulak,
küfürle tıkandığı zaman,
- o leziz, mânevî, yüksek savtlardan mahrum kalır.
- Ve o lezzetleri îras eden avazlar, mâtem seslerine inkılâp eder.
- Kalbde, o ulvî hüzünler yerine, ahbabın fıkdanıyla ebedî yetimlikler, mâlikin ademiyle nihayetsiz vahşetler ve sonsuz gurbetler hasıl olur.

Bu sırra binaendir ki,
- şeriatça bazı savtlar helâl, bazıları da haram kılınmıştır.
- Evet, ulvî hüzünleri, Rabbânî aşkları îras eden sesler helâldir.
- Yetimâne hüzünleri, nefsânî şehevâtı tahrik eden sesler haramdır.

Şeriatın tayin etmediği kısım ise, senin ruhuna, vicdanına yaptığı tesire göre hüküm alır.

وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ Bu cümle ile rüyete,
- yani göze ait büyük bir nimet-i basariyenin küfürle KAYBOLDUĞUNA işaret edilmiştir.

Zira,
- gözün nuru, nur-u imanla IŞIKLANIRSA VE KAVÎLEŞİRSE, bütün kâinat gül ve reyhanlarla müzeyyen bir cennet şeklinde görünür.

- Gözün gözbebeği de, balarısı gibi, bütün kâinat safhalarında menkuş gül ve çiçek gibi delillerinden, burhanlarından alacağı ibret, fikret, ünsiyet gibi usare ve şıralarından vicdanda o tatlı imanlı balları yapar.

Eğer
o göz küfür zulmetiyle kör olursa,
- dünya, genişliğiyle beraber bir hapishane şekline girer.
- Bütün hakaik-i kevniye, NAZARINDA GİZLENİR.
- Kâinat ondan tevahhuş eder.
- Kalbi ahzan ve ekdar ile dolar.

23. Söz:
O mânidar âli san'atların
ve mânevî âli nakışların çoğu GİZLENİR.

Bâki kalan
ve gözle görülen bir kısmı ise,
- süflî esbaba
- ve tabiata
- ve tesadüfe verilip,
- nihayet sukut eder.

Herbiri birer parlak elmas iken,
birer sönük şişe olurlar.

Ehemmiyeti yalnız madde-i hayvaniyeye bakar.

Maddenin gayesi
ve meyvesi ise, dediğimiz gibi,
- kısacık bir ömürde,
- hayvânâtın en âcizi
- ve en muhtacı
- ve en kederlisi olduğu bir halde,
- yalnız cüz'î bir hayat geçirmektir.
- Sonra tefessüh eder, gider.